

ЯНІС РАЙНІС І БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА

*В.І. Русілка
Віцебск, УО “ВДУ імя П.М. Машэрава”*

Яніс Райніс – найбольш адметная асоба ў гісторыі і культуры Латгаліі. Мэта дадзенай працы – даследаванне ўплыву Я. Райніса на беларускую літаратуру і яго ролі ў станаўленні літаратурных кантактаў Віцебска і Даўгаўпілса. Актуальнасць даследавання заключаецца ў тым, што літаратурныя ўзаемасувязі двух суседніх рэгіёнаў – Віцебшчыны і Латгаліі, якая з’яўляецца адметным рэгіёнам Латвіі, – пакуль не атрымалі сістэмнага асэнсавання.

Матэрыял і метады. У даследаванні выкарыстаны прыёмы канкрэтна-гістарычнага і дэскрыптыўнага метадаў.

Вынікі і іх абмеркаванне. Культурныя ўзаемасувязі паміж двума народамі-суседзямі, аб’яднанымі адзінай воднай артэрыяй – Дзвіной-Даўгавай, маюць глыбокія карані, што зафіксавана ў фальклоры, і праз яго пасрэдніцтва, у літаратурнай творчасці. Аднак уласна літаратурныя кантакты Віцебска і Даўгаўпілса набылі сістэмны характар з 20-х гадоў XX стагоддзя і звязаны перш за ўсё з імем народнага паэта Латвіі Я. Райніса, якога вядомы беларускі культурны дзеяч і перакладчык С.Панізнік назваў “сімвалам латышка-беларускага параднення” [1, 4].

Яніс Райніс, месцам нараджэння якога быў латгальскі хутар Варславаны, добра ведаў беларускую мову і фальклор, з дзяцінства ад маці часта чуў “сумныя беларускія народныя мелодыі” [2, 38] і падкрэсліваў сваё захапленне імі і любоў да трапнага народнага слова, а таксама ўплыў латышскіх, літоўскіх і беларускіх народных песень на з’яўленне ў яго творчасці гумарыстычных і сатырычных матываў. Яшчэ ў час вучобы ў Рыжскай гімназіі Яніс Райніс напісаў верш “Мая дудка”, які яўна пераклікаецца з аднайменным вершам беларускага паэта Ф. Багушэвіча, з якім пазней іх звязвала асабістае знаёмства:

Белорусский песенный мотив.
Моя дудка,
Моя радость,
Весели меня
На чужой земле! [3, 339]

Яніс Райніс на працягу ўсяго свайго жыцця збіраў разам з беларускімі настаўнікамі фальклор і дыялектную лексіку Латгаліі, працаваў над фальклорна-этнаграфічнай драмай “Беларусы”, выдаў кнігу перакладаў на латышскую мову фальклорных і літаратурных беларускіх вершаў “Беспокойное сердце” (1921). Паэт быў ганаровым членам беларускага культурна-асветніцкага таварыства “Бацькаўшчына” і сябраваў з М.Гарэцкім, чый лёс звязаны з Даўгаўпілсам, а таксама з Я.Коласам і Я.Купалай, Ц.Гартным. Вядома актыўная грамадска-палітычная дзейнасць Я. Райніса па абароне культурных інтарэсаў беларускага меншынства ў латышскім сейме (асабліва ў час дзейнасці паэта на пасадзе міністра адукацыі). Прамова Я.Райніса ў сейме ад 27 чэрвеня 1922 года апублікавана пад назвай “Беларускае пытанне” і з’яўляецца, па словах вядомага беларускага вучонага С.Александровіча, “аргументаваным і змястоўным аналізам узаемаадносін латышей і беларусаў на сучасным этапе і ў далёкія гістарычныя часы [3, 342]. Па ініцыятыве Я.Райніса былі адкрыты беларускія гімназіі ў Дзвінску і Лудзе. Зараз гімназія ў Даўгаўпілсе (былы Дзвінск) носіць імя Яніса Райніса.

Самыя непасрэдныя кантакты звязвалі Я.Райніса з Віцебскам, дзе жылі яго сястра Дора з мужам, рэвалюцыянерам Пятром Стучкам, і маці Дарта Пліекшане, пахаваная на віцебскіх Старасямёнаўскіх могілках. 21 лістапада 1926 года Я.Райніс прысутнічаў на адкрыцці ў Віцебску Беларускага дзяржаўнага тэатра-2 (цяпер Нацыянальны драматычны акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа), наведаў краяведчы музей і выставу карцін студэнтаў Віцебскага мастацкага тэхнікума.

Паэзія Яніса Райніса добра вядомая ў Беларусі дзякуючы дзейнасці яго першага перакладчыка, ураджэнца в.Пасінь Люцынскага павета Віцебскай губерні Пятра Масальскага (Пятра Сакола), беларускіх паэтаў С.Дзяргая, Э.Агняцвет, С.Грахоўскага, Н.Гілевіча, ураджэнцаў Віцебшчыны П.Броўкі, П.Панчанкі, С.Панізніка, Р.Барадуліна, у перакладзе якога ў 1965 годзе на сцэне тэатра імя Якуба Коласа ў Віцебску ўпершыню была пастаўлена п'еса “Вей, ветрык!”. Творчасць Яніса Райніса ў 90-я гады ХХ стагоддзя была шырока прадстаўлена ў школьных праграмах па беларускай літаратуры для класаў з паглыбленым узроўнем літаратурнай адукацыі, дзе прадугледжвалася на працягу трох урокаў вывучэнне біяграфіі паэта, яго паэмы “Ave, sol!”, драмы “Агонь і ноч”, вершаў “Зламаныя сосны”, “Радзіме”, “Табе, асноўны клас”, “...Цягнік усё далей...”, у агульнаадукацыйных класах школ Беларусі ў той час паэзія Яніса Райніса вывучалася аглядава. Сёння творчасць Я. Райніса не ўваходзіць у праграмы па беларускай літаратуры, толькі ў пачатковых класах дзеці чытаюць верш “Дзядуля і яблынькі”. Аднак з паэзіяй Я.Райніса і яго драмамі мэтазгодна знаёміць старшакласнікаў на пазакласным чытанні.

Творчасць Яніса Райніса, якому прысвяцілі свае вершы Я.Пушча, П.Броўка, М.Танк, Р.Барадулін, С.Панізнік, віцебскі паэт Д.Сімановіч і многія другія, аказала безумоўны ўплыў на беларускую паэзію. Пра аб'ектыўны працэс узаемаўзбагачэння літаратур як вынік літаратурных кантактаў справядліва гаварыла даследчыца Э.Мартынава: “Успрыняцце іншанацыянальнага вопыту на сучасным узроўні развіцця кожнай з літаратур адбываецца не шляхам яўнага пераймання, а праз творчае асэнсаванне мастацкіх дасягненняў іншай літаратуры... Паэзія іншага народа, асабліва ў працэсе перакладу, можа быць своеасаблівым імпульсам для арыгінальнай творчасці, можа садзейнічаць раскрыццю новых граняў таленту паэта” [4, 147-150].

У гэтым сэнсе паказальным прыкладам з'яўляецца рэцэпцыя ў беларускай паэзіі, у прыватнасці, у творчасці ўраджэнцаў Віцебшчыны, верша Яніса Райніса “Зламаныя сосны”. П.Броўка ў вершы “Райнісавыя сосны” падкрэслівае дружбу і культурнае адзінства латышкага і славянскіх народаў:

З Пушкіна ялінай
Доля вас з'яднала,
З вішнямі Тараса
І сасной Купалы. [5, 386]

С. Панізнік у вершы “Незламаныя сосны Райніса” больш камерна, лірычна, апасродкавана праз вобразную структуру, гаворыць пра роднасць Я.Райніса і беларусаў:

Падняцца б мне цяпер на дыбкі
і сосны Райніса абняць.
Бо ткуцца ў Янісавых кроснах
і маці Дарты песьні-сосны...
А зык: “Ен – беларусаў хросны!” –
Вятрам ніколі не суняць. [1, 52]

Заклучэнне. Народны паэт Латвіі Я.Райніс унёс выключна вялікі ўклад у захаванне і развіццё культурнай самабытнасці жыхароў латгальскага рэгіёну, а таксама ў наладжванні культурных кантактаў Беларусі і Латвіі. Літаратурная спадчына Я.Райніса працягвае жыць у культурнай прасторы абодвух народаў, з'яўляючыся стымулам для творчасці сучасных паэтаў і крыніцай змястоўных, культуралагічна вывераных вобразаў.

Спіс літаратуры:

1. Панізнік, С. Пры сьвячэньні... / С. Панізнік. – Вільня: Наша будучыня, 2004.
2. Rainis, Y. Dzive un darbi / Y. Rainis. – Т. I. – Riga, 1925.
3. Александрович, С. Слова – багацце / С. Александрович. – Мінск.: Мастацкая літаратура, 1981.
4. Адзінства і ўзаемаўзбагачэнне / рэд. І.Я. Навуменка; АН БССР, Инт. літ-ры імя Я. Купалы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1980.
5. Броўка, П. Збор твораў у 9 тамах / П. Броўка. – Т. 4. – Мінск.: Мастацкая літаратура, 1989.

БЕЛАРУСКІ КРЫТЫК, ЛІТАРАТУРАЗНАВЕЦ МІХАІЛ ПІЯТУХОВІЧ

*І.В. Саматой
Віцебск, УО “ВГУ імя П.М. Маішэрава”*

1920-1930-я гг. сталі якасна новым этапам у станаўленні і развіцці беларускай літаратурнай навукі. Менавіта ў дадзены перыяд, і асабліва ў першай яго палове, беларускае літаратуразнаўства надзвычай вырасла, пасталела і набыло статус самастойнай нацыянальнай галіны навуковых ведаў. Дасягненні беларускага літаратуразнаўства гэтага часу ў першую чаргу звязаны з дзейнасцю М. Гарэцкага, І. Замоціна Я. Барычэўскага, А. Вазнясенскага. Даволі значнай фігурай быў Пятуховіч Міхаіл Мікалаевіч – беларускі літаратуразнавец, крытык, педагог, спадчына якога не атрымала пакуль сістэматычнага асэнсавання.

Матэрыял і метады. У даследаванні выкарыстаны прыёмы канкрэтна-гістарычнага і апісальнага метадаў.

Вынікі і іх абмеркаванне. М.М. Пятуховіч нарадзіўся 23 лютага 1891 года ў вёсцы Алексінічы Сенненскага павета Магілёўскай губерні, цяпер Сенненскі раён Віцебскай вобласці ў сям'і вясковага праваслаўнага святара. Сярэдняю адукацыю атрымаў ў Магілёўскай духоўнай семінарыі. У 1917 годзе скончыў гісторыка-філалагічны інстытут у г. Нежыне і быў накіраваны ў Петраградскі ўніверсітэт для падрыхтоўкі да прафесарскага звання на кафедры рускай мовы і славеснасці. У пачатку 1920 года матэрыяльныя цяжкасці, голад, хвароба жонкі прымусіла сям'ю пераехаць у Адэсу да сваякоў жонкі. Там Пятуховіч працаваў інструктарам у адзеле народнай адукацыі і на іншых адміністрацыйна-педагагічных пасадах. У сувязі з абвешчэннем БССР і пачаткам працэсу беларусізацыі ўзнікла вострая патрэба ў навуковых кадрах. Пятуховіч, як беларус, у 1921 годзе накіраваўся на радзіму для навуковай і педагагічнай дзейнасці.

Пачынаецца яго кар'ера ў якасці беларускага вучонага. У верасні 1921 года ён член навуковай тэрміналагічнай камісіі, з лютага 1922 – навуковы супрацоўнік, з 1925 – правадзейны член Інбелкульты, з 1929 – правадзейны член Акадэміі навук БССР, якім ён з'яўляецца да 1936 года. Адначасова з навуковай дзейнасцю сумяшчалася педагагічная праца. У 1921–26 гг. выкладаў беларускую літаратуру ў